

lepítették szét őket, más munka után kellett nézniük, s volt iskoláikat sem kaphatták vissza.

Az amúgy is megfogyatkozott számú tanulóifjúságnak nagyrészt be kellett érnie a román iskolával, vagy esetenként a magyar iskolát választhatták, illetve megfelelő rokoni kapcsolatok birtokában vagy parókiái közvetítéssel Dél-Erdélyben próbálkozhattak. Szászrégen egyik visszatért lelkesének mindenesetre 1945 őszén sikerült helyben is, a parókián iskolát szerveznie a város és (inséges bentlakással) a környék mintegy 80 alsóbb osztályos tanulója számára. A tanítás feladatait a feleségével közösen látta el, de a következő tanévre szert tettek további segítségre. A felsőbb osztályosok a magyaroknál vagy a románoknál kaphattak helyet. Két év múlva felzárkózott Beszterce is, ahol az Evangélikus Főkonvizstórium segítségével nyílhatott újra négyosztályos elemi iskola két önálló tanerővel. Maguk a lelkészek tartották a hittanórákat. A két pedagógus a nyári vakáció alatt gyakoroltatta az írást és olvasást a román vagy magyar iskolát látogató felsőbb osztályosokkal.

Az újraépítkezés eme áldozatos kezdőlépéseit állította meg az államosító 1948-as iskolareform, amely az oktatást és nevelést eleve világnézeti megfontolásból vette ki az egyház kezéből. Az anyanyelvi igényeknek mindazáltal továbbra is helyt adott. Besztercén mindjárt az első évben német óvoda és hétosztályos általános iskola létesült. 1953-ban nyílt négyosztályos középiskola is, ahol első ízben 1956-ban 28 végzőst érettségizettek. Utóbb mint párhuzamos osztályokat adó tagozat mindkettő összevonásra került a volt német líceum helyébe lépő román L. Rebreanu-líceummal, helyettes igazgatóval. (Szerzőnk itt tanított a 60-as években. Ugyanitt egyébként magyar tagozat is működött.) 1948-tól, negyedik osztályig, 7 fő jelentkező esetén a falvakban, illetve Szászrégenben szintén indulhattak német tagozatok a román iskolákban, és a vonzáskörzetben a német óvodák köre is bővült. A kezdetben feszítő (anyanyelvű, illetve középiskolai szakirányú) pedagógushiany kérdése fokozatosan megoldódott. Az észak-erdélyi oktatás német kisebbségi körben is felzárkózott az országos színvonalhoz, eredményesen szolgálta a felnőtt életre, a különböző hivatásokra történő felkészülést – akár a mind nagyobb számban kitelepülő egyének szempontjából, akiknek Németországban a tapasztalat szerint nyelvi, szakmai hátránya általában nem származott abból, hogy Romániában tanultak.

A Nyugat-Németországba irányuló legális kitelepedés hosszú folyamata alatt, majd az 1990-es exodus nyomán a német iskolák tanulóbázisa természetesen mindjobban leszűkült, mégis az óvodától a középiskoláig számos intézmény máig fennmaradt – anyanyelvi igénylőkör nélkül is, a német nyelv elsajátítása iránti érdeklődés jóvoltából. De ez már csak a na-

gyobb városok jelensége. Így Besztercén vagy Régenben is fennállnak a tagozatok megfelelő tanulólétszámmal, melynek az anyanyelvű tanulók már csak legfeljebb 3 százalékát adják.

Komáromi Sándor

Pozsony vármegye a középkorban

Steinhübel, Ján: Bratislavský komitát. = Historický časopis. 60. r. 2012. 2. no. 191–214. p.

Vármegye és várispánság

A magyar királyt körülvevő hű követők közül (comites) állt össze a királyi kíséret (comitatus). Ezek közül egyesek a király közelében, a királyi udvarbirtokon, mások az ország távolabbi területein, a várbirtokokon tölthették be az ispán funkcióját. A pozsonyi vár az ispán székhelye volt.

Az Altaichi Évkönyv (Annales Altahenses) említi meg (1039) az első pozsonyi határispánt (marchio), a Poznan (később Hunt-Poznan) nemzetiségből származó Szebest (a Szebeszlav rövidítése), majd a későbbi pozsonyi ispánokat is.

A vármegye az ispán kezelésébe tartozott. A vár a közigazgatási és törvényszéki hatalom székhelye volt. A várispánság tartozékai, ahonnan a különféle adók, vámok és szolgáltatások származtak, más várak birtokain is előfordulhattak. A vár igazgatása alá tartozó községekben és birtokokon éltek a fegyveres szolgálatot és egyéb kötelezettségeket teljesítő várnepek (cives, castrenses, homines castri) és a várjobbágyok (iobagiones castri). A királyok fokozatosan kiemelték a várbirtokokat az ispánok fennhatósága alól, majd a nemeseknek, az egyháznak és a városoknak adták át azokat, míg végül a megyék (ispánságok) megszűntek.

Pozsony vármegye rendelkezett saját ispánsággal, azaz várbirtokkal. A települések és birtokok nagy része a vármegye területén, kisebb része a szomszédos, illetve távolabbi megyék területén helyezkedett el (pl. Nyitra vármegyében Tamán nevezetű község egy része, Bars vármegyében Komáromfűss nevű község tartozott Pozsony vármegyéhez).

Nemcsak a vármegyéknek voltak az ország távoli vidékein birtokaik, tartozékaik, de a legrégebbi magyar kolostoroknak is, mint pl. Pannonthalmának, Garamszentbenedeknek és Znióvárjának. Pozsony vármegye területén számos más várispánság tartozékai is előfordultak.

A pozsonyi vár körzete három kerületre tagolódott: Vágerdőalja (Podhorie), Vízköz és Csallóköz kerületekre.

Pozsony vármegye egyházi igazgatását a pozsonyi prépostság és a sasvári-morvaöri főesperesség látta el. A pozsonyi prépostság főesperesség is volt egyben, amelyhez az 1332–1337 közötti pápai tizedjegyzékek alapján 27 egyházközség tartozott.

Vágerdőalja (Podhorie), Vízköz és Csallóköz

Vágerdőalja területe Pozsonytól a Blava folyóig terjedt, majd a későbbiekben ide tartozott Erdőhát déli csücske is. Ezen területen található plébániák a vágerdőaljai esperességhez tartoztak.

Vízköz a Feketenyék és Vág közötti térségben terült el, amely területen a Dudvág folyó folyt keresztül.

Csallóköz Pozsony vármegye azon tartománya, amelyet a Kis-Duna és a Feketenyék folyók fogtak közre.

Mindhárom kerületről és a hozzájuk tartozó egyházközségekről az 1561 és 1562 közötti egyházlátogatási jegyzőkönyvek számolnak be.

Stomfa

A Borostyánkő út mentén álló Stomfa várát Přemysl Ottokár Dévény várával együtt 1271 április 13-án foglalta el. Stomfa vármegye tartozékai ajándékozás, adományozás útján kerültek különböző személyek tulajdonába. Stomfa vármegye keleti határa a Vydrica pataknál volt, így feltehetően Dévény vára is Stomfa vármegyéhez tartozott. Ahogyan nőtt Pozsony és a pozsonyi vár alatti átkelőhely jelentősége, úgy csökkent a Dévény alatti dunai átkelő fontossága. Stomfa vármegye fokozatosan a pozsonyi ispán igazgatása alá került. Károly Róbert 1314. július 25-én a Pozsony vármegye területén lévő (Dévény, Stomfa, Borostyán, Zohor, stb.) birtokokat az osztrák tallesbrunni Ruger gróf Ottó fiának tulajdonaként ismerte el. Stomfa vármegye a királyi donáció eredményeként 1296-ban megszűnt.

Sasvár (Holics)

A vármegye Hegyhát nagy részét foglalta magába, két várral rendelkezett, a régebbi, fából épült Sasvárral és az újabb, a 13. században kővára alakított Holiccsal. 1291-ben a pozsonyi alispán harcolt Sasvárért az osztrákok és a németek ellen, ami azt bizonyítja, hogy Holics vármegye Pozsony vár-

megyéhez tartozott. Sasvár vármegye saját főesperességgel bírt, melynek területe egybeesett a vármegye kerületével.

Holics vármegyét III. András 1296-ban ajándékozta Ryšavý Ábrahámnak, ennek következtében a vármegye megszűnt.

Sempte

A vármegye kicsiny, szétszórt területtel rendelkezett. A semptei vár a Vág folyó átkelőhelyét védte, amelyen a csehországi és a Pozsonyból Nyitrára vezető út keresztezte egymást. Az 1074-ben megkötött királyi egyezség alapján Sempte vármegye Salamon magyar király tulajdonába tartozott és a pozsonyi ispán igazgatása alatt állt. Sempte vármegye 1261-ben szűnt meg, amikor a király a teljes vármegyét a megboldogult semptei ispán fivérének, Lipótnak adományozta.

A megyék kialakulása: Pozsony vármegye területe fokozatosan zsugorodott. A pozsonyi vár továbbra is királyi tulajdonban maradt, ahol az ispán székel.

A pozsonyi megye (sédria) létezésének első bizonyítékát a pozsonyi alispán, Ryneker János által kiadott levél bizonyítja.

Pozsony három körzetre és három kisebb, alárendelt vármegyére való felosztása megszűnt.

Ezt követően Pozsony megye egy nagyobb (Ponium maius) –Vágerdőalja, Hegyhát, Vízköz –, és egy kisebb (Ponium minus) –Csallóköz – részre tagolódott.

Császári Éva

Egy tárgyilagos könyv a beolvadásról és beolvasztásról (Bukaresti magyarok)

Hilda Hencz: Bucureștiul maghiar. Scurtă istorie a maghiarilor din București de la începuturi până în prezent, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011. 265 p., valamint Hilda Hencz: Publicațiile periodice maghiare din București – Bukaresti magyar időszaki kiadványok 1860–2010, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011, 129 p.

Tavaly jelent meg román nyelven két könyv is Hilda Hencz (magyarul Hencz Hilda) tollából, amelyek a bukaresti magyarság történetével foglalkoznak, de az egész regáti és azon belül a moldvai magyarság sorsával